

12.3.2021

Julkinen

Rakennetun ympäristön osasto
Niina Kilpelä

Viite Lausuntopyyntö työryhmän ehdotuksesta arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi
VN/2287/2020

Ympäristöministeriön lausunto työryhmän ehdotuksesta arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi

Opetusministeriö on pyytänyt lausuntoa työryhmän ehdotuksesta arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi. Lausunto pyydetään antamaan vastaamalla lausuntopalvelu.fi:ssä.

Yleisiä kommentteja työryhmän ehdotuksesta

Ympäristöministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua ehdotuksesta arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi. Sen visio ja tavoitteet 2035 ovat yleisesti ottaen kannatettavia. Ohjelmassa ympäristöministeriö on esitetty vastuutahona monessa toimenpiteessä ja ympäristöministeriö haluaa edistää osaltaan ohjelman toteutumista.

Arkkitehtuurilla luodaan lähtökohtaisesti edellytyksiä inhimillisesti arvokkaaseen ja yhdenvertaiseen elämään. Tavoitteena on hyvä ympäristö, jonka toteutuksen reunaehtoina toimivat kestävän kehityksen kriteerit.

Ympäristöministeriö toteaa, että ohjelmaehdotus on jo varsin pitkälle valmisteltu ja sen keskeinen sisältö tukee ympäristöministeriön strategian sisältöä hiilineutraalin kiertotalousyhteiskunnan sekä kestävän kaupunkikehityksen toteuttamiseksi. Myös kaupunkisuunnittelun arkkitehtoninen ulottuvuus (kaupunkirakennustaide) toivotaan sisällytettävän kokonaisuuteen. Ilmastohaasteet, vähähiilisyys ja kiertotalous on nyt nostettu laajan ohjelman keskiöön. Maankäytön keskeinen rooli ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja siihen sopeutumisessa sekä biodiversiteetin säilyttämisessä ovat olleet lähtökohtana myös käynnissä olevassa maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksessa.

Arkkitehtuurin yhteiskunnallisen vaikutuksen kiteyttäminen sekä ohjelman tarkentaminen jatkossa arkkitehtuurin vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin kestävän elinympäristön hoidossa ja tuottamisessa (esimerkiksi korjausrakentamisen keinoin) sekä rakennettuun ympäristöön liittyvien ongelmien ratkaisemisessa vahvistavat ohjelman ajallista kestävyyttä ja vaikuttavuutta. Ohjelman sisältö on osittain sille asetettuja tavoitteita laajempi, ja siksi tehtyjä valintoja on hyvä avata nykyistä tarkemmin ohjelman alkuteksteissä.

Ympäristöministeriö pitää hyvänä sitä, että ohjelmassa on tunnistettu olemassa olevan rakennuskannan ja kulttuuriympäristön merkitys ihmisten identiteetin ja hyvinvoinnin vahvistajana sekä alueellisen omaleimaisuuden rakentajana sekä korjausrakentamisen merkitys kestäväen kehityksen toteuttamisessa.

Ohjelma on kattava ja kunnianhimoinen, mutta sen tiivistäminen terävöittäisi sisältöä. Toimenpiteet on esitetty yleisellä tasolla, mutta pohdinta niiden vaatimista resursseista puuttuu. Toimenpiteiden konkretisoiminen ja niiden tarkastelu yhdessä selkeyttää kokonaisuutta – nyt toimenpiteet ovat vielä osittain tavoitteissaan ristiriitaisia. Poliittinen ohjelma toimii kehiksenä, mutta sen tavoitteet jalkautuvat vasta konkreettisesti toiminnassa.

Ohjelman toimeenpano käsittää monia toimijoita, jolloin yhteistyöllä ja toimeenpanon koordinaatiolla on tärkeä merkitys. Ohjelma on ratkaisukeskeinen ja toimenpiteillä pyritään vahvistamaan rakennettuun ympäristöön vaikuttavien toimijoiden keskinäistä yhteistyötä. Yhdessä vaikuttamista on hyvä korostaa vielä enemmän. Toimijoiden tunnistaminen on tässä vaiheessa kutsu yhteistyöhön, vaikkei se ehdota uutta vastuunjakoakaan vaan tyyty toteamaan olemassa olevan tilanteen. Toimijoita ei kuitenkaan kannata rajata liikaa, mikäli halutaan uusia kumppanuuksia ja poikkiteollista yhteistyötä. Yhteistyön koordinointi on hyvä resursoida ja vastuuttaa.

Johdannossa on todettu, että globaalien kysymysten ohella on paneuduttu Suomelle ominaiseen väestön ikääntymiseen ja ihmisryhmiä on käsitelty kappaleessa Yhdenvertaisuus ja osallisuus. Ympäristöministeriö katsoo, että väestön ikääntymisen vaikutukset arkkitehtuuriin ja rakennettuun ympäristöön tulee nostaa ohjelmassa nykyistä selkeämmin esiin esteettömyyden parantamisen ohella sekä tarkastella kokonaiskuvaa asumisen laatuun vaikuttavista tekijöistä ja ihmisten preferensseistä eri ikävaiheissa ja elämäntilanteissa. Ikärakenteen muutosta ja sen vaikutuksia ei ole vielä ymmärretty riittävästi.

Ohjelmassa yhteiskunnan muutosvoimiksi mainitaan ilmastonmuutokseen ja luonnonvarojen ylikulutukseen liittyvät globaalit kysymykset, väestön moninaistuminen sekä kaupungistumiskehityksestä aiheutuva eriytyvä aluekehitys. Koska useat muutosvoimat ja ulottuvuudet ovat olleet jo kauan tunnistettuja, ohjelmassa tulee korostaa haasteisiin vastaamista viimeistään nyt, ei esittää niitä uusina asioina. Sama koskee kestävyuden määritelmän omaksumista. Rakennettua ympäristöä käyttävien ihmisten rooli ja käyttäytyminen on hyvä tunnistaa merkittäväällä tavalla esimerkiksi rakennetun ympäristön hiilidioksidipäästöihin vaikuttavaksi tekijäksi arkkitehtuurin ratkaisujen rinnalla.

Asumistutkimuksessa on tunnistettu pandemian aikainen muutos asumispreferensseissä, esimerkiksi kasvava kiinnostus aiempaa väljempään ja luonnonläheisempään asumiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita asumisen muuttumista, vaan asunnon käytön muutosta ja moninaistumista; ihmiset pyrkivät

asumisellaan vastaamaan asunnossa tapahtuvien toimintojen moninaistumiseen. Tosiasiallisesti kuitenkin vain pienellä osalla väestöstä on mahdollisuus tehdä asumisen valintoja tarpeidensa mukaan, eikä esimerkiksi monipaikkaisuus ole monellekaan mahdollista. Arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa on hyvä tunnistaa niin sosioekonomisen eriarvoistumisen kuin asumisen haasteita, kuten suurten kaupunkien asumisen tilatarpeiden ja kohtuuhintaisuuden ongelmia.

Ohjelmassa käytetyt käsitteet jäävät osin avaamatta. Käsitteiden avaaminen on tärkeää, sillä niistä ei useinkaan ole vakiintunutta yleistä ymmärrystä. Mitä on se arkkitehtuuri, jonka politiikkaa tehdään?

Ohjelma painottaa arkkitehtien ja arkkitehtuurin roolia globaalien ongelmien ratkaisussa. Rooli on tärkeä, mutta yksin arkkitehtuurilla tai arkkitehtien osaamisella haasteita ei ratkaista. Tarvitaan useiden eri alojen osaamista ja asiantuntemusta sekä keskinäistä yhteistyötä. Vaikka ohjelma on alakohtainen, sen tavoite hyvästä ympäristöstä koskettaa kaikkia. Tavoite yhteistyöstä eri tieteenalojen kanssa on vakuuttavampi, jos se kulkee kantavana voimana läpi ohjelman; nyt arkkitehtien aseman ja toimintakentän vahvistamiseen keskitytään turhan painokkaasti aidon monitieteisyyden ja yhteistyön näkökulmista tarkasteltuna.

Luku I. Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus

Ensimmäisessä luvussa huomioidaan olemassa olevan rakennetun ympäristön ja rakennusten hyödyntäminen, kehittäminen ja korjaaminen ensisijaisena suhteessa lisä-, täydennys- ja uudisrakentamiseen. Tämä on hyvä huomioida läpi koko ohjelman sekä arkkitehtuurin ja koko rakennusalan koulutuksessa. Koulutuksen rooli on hyvä nostaa esiin erityisesti luvun I toimenpiteen A näkökulmasta luvussa V ja ottaa suunnittelijoiden, tilaajan ja muiden rakennusalan toimijoiden yhteistyö näkyvästi osaksi alan koulutusta.

Toimenpiteessä B maankäytön lähtökohtainen rooli luontoarvojen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa ja tukemisessa tulee nostaa vahvemmin esiin sekä lukuun V liittyen kiinnittää huomiota koulutuksen merkitykseen osaamisen vahvistajana. Maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksessa ilmaston muutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen on tarkoitus nostaa aiempaa vahvemmin esiin ilmastopykälällä ja vaikutusten arviointia koskevaan sääntelyyn sisällytetään ilmastovaikutusten arviointi. Ympäristöministeriössä on tarkoitus edistää KEKO-laskurin kehittämistä.

Olemassa olevien rakennusten korjaamisessa ja kehittämisessä ei tule nostaa yhtä korjaamisen tapaa ylitse muiden, varsinkaan, kun toimenpiteessä C esitetyt ryhmäkorjaus ei ole osoittautunut kattavaksi ratkaisuksi. Toisaalta myös jo toteutetuissa korjaus- ja kehittämissankkeissa tutuiksi tulleet taloyhtiöiden päätöksenteon haasteet sekä kokonaisuuden monitoimijaisuus ja ajallinen kesto on tiedostettava toteutuksen realiteeteiksi. Siksi esitetään, että teksti muutetaan muotoon (> "uusi muotoilu" tai "lisäys"): toteuttamalla olemassa olevien

asuinalueiden korjaamiseen ja kehittämiseen lisä- ja täydennysrakentamista tukeva kokonaisvaltainen konsepti > ”malli”, joka tuo yhteen alueen eri toimijat ja sisältää muun muassa kokonaiskoordinaation, alueryhmäkorjaamisen > ”aluekorjaamisen”, energiantuotannon, palvelut ja yhteishankinnatsuunnittelun. (”ympäristöministeriö, kunnat ja kaupungit, korjaus- ja rakennusalan toimijat, Rakennusteollisuus RT, Suomen Kiinteistöliitto, RAKLI, Museovirasto”).

Toimenpiteeseen D liittyen kaavojen tietomallin kehittämistyössä voidaan ottaa huomioon mahdollisuus joustaviin käyttötarkoituserköihin. Toimenpiteen D osalta tekstiä esitetään muutettavaksi seuraavasti: esittämällä > ”määrittämällä” edellytykset ja viitekehys uudisrakennusten muunneltavuudelle, monikäyttöisyydelle, korjattavuudelle ja purettavuudelle uudelleenkäyttöä varten eri tyyppiset hankkeet huomioiden ”, ja ottamalla nämä osaksi alan koulutusta” tai viittaamalla lukuun V. (ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Rakennustietosäätiö RTS, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, RAKLI, Rakennusinsinöörit ja -arkkitehdit RIA). Uudisrakennuksen suunnitteluosaamisen merkitys rakennuksen koko elinkaaren kestävyudessa ja korjattavuudessa on merkittävä, jotta ratkaisut tukevat olemassa olevan rakennetun ympäristön ja rakennusten uudelleen käytön, korjaamisen ja kehittämisen tavoitteita tulevaisuudessa. Tämä osaaminen ja koulutuksen rooli tarvittavan osaamisen luomisessa on tunnistettava.

Luku II. Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Luvusta välittyy vahva usko digitaalisuuteen ja uusiin teknologioihin sekä niiden tuomiin ratkaisuihin. On selvää, että nämä tulevat antamaan uusia mahdollisuuksia ja muuttamaan perinteisiä toimintatapoja. Digitaalisuuden syrjäyttävät ja eriarvoistavat vaikutukset on tunnistettu tutkimuksessa laajasti, ja ohjelmassa tulee pohtia näiden vaikutusta rakennettuun ympäristöön ja sen käyttöön nykyistä laajemmin.

Ohjelmassa kuvataan, kuinka asuntokuntien pieneneminen on johtanut pienten asuntojen tuotannon kasvuun ja keskimääräisen asuntokoon pienenemiseen. Asiaa ei kuitenkaan perustella eikä pohdita laajemmin. Myös perheasuntojen koot ovat pienentyneet. Väite ei tunnista suurkaupungistumisen (väestö keskittyy suurimpiin kaupunkeihin) tai asuntomarkkinoiden muutoksen vaikutuksia asuntokokoon ja sitä kautta asumisen laatuun, asuntojen käytettävyyteen ja ihmisten hyvinvointiin. Sekä kaupungistuminen että asuntomarkkinoiden muutos (financialisation; housing crisis) on laajasti tutkimuksessa tunnistettu asuntokuntakokoa merkittävämmiksi asuntokokoon ja asumisen kohtuuhintaisuuteen vaikuttaviksi tekijöiksi.

Ohjelmassa todetaan, että asuntorakentamisen laadun kokonaisvaltaisen arvioinnin tarve on kasvanut, mutta se kaipaakin selkeää määritelmää ja mallia ollakseen toiminnallisella tasolla vaikuttava. Rakentamisen kustannusten kasvu heijastuu asuntorakentamisen laatuun. Taloudellisesti tehokkaan ja laadukkaan rakentamisen kehittämisestä tulee huolehtia myös suunnittelussa. Monin paikoin

ollaan jo tilanteessa, missä asuntojen käytettävyys ja sosiaalinen ulottuvuus ovat heikentyneet ja asumisen hinta on karannut keskituloisten kotitalouksien käsistä; molempiin muun muassa YK, WHO ja OECD ovat kiinnittäneet huomiota. Siksi asuntorakentamisen ja sen laadun käsittely ansaitsevat nykyistä tarkempaa käsittelyä erityisesti yhdenvertaisuuden ja osallisuuden näkökulmista. On hyvä huomata, että ryhmärakentamisen vaikutus rakennuskannan monimuotoistamiseen on marginaalinen myös niissä maissa, joissa sillä on pitkä perinne. Näyttö ryhmärakentamisen asumisen sosioekonomista tasa-arvoa lisäävästä vaikutuksesta on heikko – yhtenä muotona se on kannatettava, mutta sille ei tule ladata ylisuuria odotuksia.

Yksi ohjelman haasteista on rakennettua ympäristöä käyttävän väestön sosioekonomisten erojen ja sitä kautta syntyvien toimintamahdollisuuksien tunnistaminen. Tavoitteet rakennetun ympäristön suunnittelemisesta turvallisiksi, terveellisiksi, saavutettavaksi ja inspiroivaksi erilaisille ja eritaustaisille ihmisille ovat erittäin kannatettavia ja tärkeitä. Samalla ohjelma ei kuitenkaan riittävällä tavalla tunnista sitä, että kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia valita asuinympäristöään.

Ohjelmassa todetaan, että suunnitteluratkaisut edistävät mahdollisuuksia monipaikkaiseen elämäntapaan. Ohjelmassa ei ole tunnistettu monipaikkaisuuden ilmastovaikutuksia eikä sitä, että monipaikkaisuuteen on mahdollisuus vain hyvin pienellä osalla väestöstä. Monipaikkaisuuden esittäminen yleisenä mahdollisuutena voi johtaa siihen, että se kuvitellaan kaikille saavutettavissa olevaksi ratkaisuksi, mikä entisestään heikentää kasvavien kaupunkikeskusten asumisen laatua sekä yhä kasvavan joukon mahdollisuuksia järjestää asumisensa tarvetta vastaavalla tavalla. Monipaikkaisen elämäntavan mahdollistaminen ei tällöin tue yhdenvertaisuuden tavoitetta, vaan pahimmillaan toimii sitä vastaan.

Alueiden kehittämisen yhteydessä on tärkeä tunnistaa arkkitehtuurin lisäksi monitieteisyys ja laaja-alaisen yhteistyön merkitys laadukkaan kaupungistumisen ja maaseudun elinvoiman kehittämisessä. Huomioitaessa asukkaiden tarpeita asuntotuotannossa on tarpeen tunnistaa myös korjausrakentaminen ja siksi sivun 19 tekstiä esitetään korjattavaksi seuraavasti: Asukkaiden tarpeet ja erilaisten elämäntapojen huomioiminen sekä asumisen laatu ovat asuntotuotannon *ja korjausrakentamisen* keskiössä. Uudisrakentamisen ”ja kehittävän korjausrakentamisen” myötä asuntokanta on moninaistunut, ja asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa asuntoratkaisuihin on arkipäivää. Työn murros, kuten etätyön lisääntyminen, huomioidaan asuntojen ja asuinalue- ja -korttelikohtaisten yhteistyöskentelytilojen suunnittelussa ”sekä asuntokannan korjaavassa kehittämisessä”.

On tärkeää, että hyvinvointia ja terveyttävää edistävä ympäristö tunnistetaan oikeutena (tämä tarve tunnistettu tutkimuksessa), ei vain mahdollisuutena. Siksi sivulla 19 olevaa tekstiä esitetään muutettavaksi seuraavasti: Jokaisella on

yhdenvertainen mahdollisuus > ”oikeus” elää hyvinvointia ja terveyttä edistävässä ympäristössä. Rakennetun ympäristön yhteys sosiaali- ja terveystieteiden ”sekä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin” ymmärretään nykyistä laajemmin. Ilman ja veden laatu, lämpö-, ääni- ja valaistusolosuhteet, viherympäristön läheisyys, kulttuuriperintö, julkinen taide sekä liikkumista ja sosiaalista kanssakäymistä tukeva ympäristö ”sekä asuntojen sosiaalinen ulottuvuus (asuntojen mahdollistama sosiaalinen kanssakäyminen)” nähdään osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

Toimenpiteessä A osallisuuden lisääminen ja eriarvoisuuden estäminen otetaan alueiden suunnittelun lähtökohdaksi. Osallistumista kaavoitukseen on tarkoitus vahvistaa ja digitalisaation tuomat mahdollisuudet osallistumisessa otetaan huomioon maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksessa. Segregaation ehkäisy ja eri väestöryhmien integroitumisen asumisen palveluiden ja asuinympäristön kautta tulee todeta selkeämmin. Digitalisuus ja paikkatietoa hyödyntävät vuorovaikutusvälineet käsitetään eri väestöryhmien osallistumisesta vahvistavina. Tutkimuksissa (Suomessa mm. Anne Kouvonen, HY) on kiinnitetty huomiota digitaalisten työkalujen syrjäyttäviin vaikutuksiin. Uudet teknologiat ja digitalisaatio nähdään usein työkaluina, joilla voidaan parantaa saavutettavuutta ja irrottaa tieto, vaikuttaminen ja palvelut maantieteellisestä sijainnista. Sosiaalisesta näkökulmasta digitaaliset palvelut voivat tuottaa lisääntyvän saavutettavuuden sijaan jopa esteen osallistumiselle; digitalisaatiolla on siis myös suunnittelun, osallistumisen ja siten ympäristön esteellisyttä lisäävä ominaisuus. Digitaalisten palveluiden käyttö vaatii usein tiedollisia, taidollisia ja kielellisiä resursseja sekä laitteistoja, joita monilla sosioekonomisesti huono-osaisilla ryhmillä, ikääntyneillä ja maahanmuuttotilaisilla ei ole. Digitaalisten palvelujen ja uusien teknologioiden suunnitteluprosessit voivat siis helposti johtaa tilanteeseen, jossa osa väestöryhmistä jää jo lähtökohtaisesti vuorovaikutuksen ja osallistumisen ulkopuolelle.

Toimenpiteeseen B liittyen todetaan, että ympäristöministeriö on jakanut avustuksia aluearkkitehtitoimintaan kunnille, joissa pienen asukasluvun (alle 6000 asukasta) takia ei edellytetä, että kunnassa on kaavoittaja. Aluearkkitehtitoiminta on lisännyt huomattavasti kuntien välistä yhteistyötä ja kustannustehokkaalla tavalla nostanut ympäristön suunnittelun tasoa. Avustusmäärärahat jäivät pois vuonna 2016, kun kuntauudistusta valmisteltiin. Ympäristöministeriö katsoo, että toiminnalle on tarve ja kannattaa tämän toiminnan elvyttämistä.

Toimenpiteen C osalta ehdotamme, että sitä tarkastellaan yhdessä Asuntopoliittisessa ohjelmassa ehdotetun asumisen laatukysymyksiä käsittelevän foorumin kanssa. Lisäksi toimenpiteessä C tulee kiinnittää huomiota asumista ja asumisen laatua koskevan tiedon saavutettavuuteen niin, että se on aidosti kaikkien tavoitettavissa myös maksullisten palvelujen ulkopuolella. Tämä on tärkeä osa myös toimenpiteessä D esitettyä tietoisuuden lisäämistä rakennetun ympäristön vaikutuksista arkkitehtuurin- ja rakennusalan koulutuksen lisäksi.

Luku III. Talous ja kansainvälisyys

Ympäristökestävyys ja YK:n kestävä kehityksen tavoitteet ja periaatteet on huomioitu kohtuullisesti taustassa ja tavoitetilassa. Toimenpiteiden osalta esitämme ympäristönäkökulman vahvistamista. Esimerkiksi toimenpiteeseen B toista kohtaa on hyvä täydentää seuraavasti: Kehittämällä arkkitehtuurikilpailuja käsittämään sisällöltään, tavoitteiltaan, laajuudeltaan ja teemoiltaan erilaisia kilpailutyyppejä sekä viestimällä arkkitehtuurikilpailujen merkityksestä ”kestävien,” laadukkaiden, toimivien, kustannustietoisten ja innovatiivisten ratkaisujen syntymiselle.

Tavoitetilassa kannattaa esittää lyhyesti myös mahdollisuudet ja edellytykset arkkitehtuurikilpailujen laajemmalle toteuttamiselle, ts. arkkitehtuurikilpailujen laajemman käytön mahdollistamisen edellytykset.

Luku IV. Merkitys ja identiteetti

Tavoitetila saa merkittävää lisäarvoa, jos siinä tunnistetaan kansalaisten rooli hyvän laadukkaan arkkitehtuurin ja elinympäristön toteutumisessa ja esitetään arkkitehtuurijournalismin suuntaamista myös suurelle yleisölle. Sama koskee toimenpidettä C, jonka yhteydessä on hyvä tunnistaa ”moniaänisen arkkitehtuuri- ja kaupunkisuunnittelukeskustelun mahdollisuudet ja mahdollistaminen”. Arkkitehteillä on keskeinen rooli hyvän ympäristön tekemisessä, mutta se ei synny ilman ihmisten mukanaoloa.

Luku V. Koulutus ja tutkimus

Koulutuksen yhteydessä on syytä vahvistaa korjausrakentamisen koulutuksen merkitystä sekä korjausrakentamisen (rakennusten helpon korjattavuuden) ymmärrystä myös uudiskohteiden suunnittelussa. Samalla on hyvä vahvistaa monitieteisyyttä ja laaja-alaista, myös arkkitehtuurin ja rakennusalan ulkopuolelle, ulottuvaa yhteistyötä sekä monitieteisestä ja kansainvälistä verkottumista, jotta arkkitehtuurin alan tutkimus palvelee myös muuta kuin rakennusalaa. Arkkitehtuurikoulutuksen huomioimista kokonaisuutena pidetään tärkeänä.

Pyydämme ystävällisesti huomioimaan, että koulutukseen liittyviä kommentteja on esitetty osin myös lausunnon muita lukuja koskevissa kommentteissa.

Ylijohtaja Teppo Lehtinen

Yliarkkitehti Niina Kilpelä